

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING IJODIY
QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA FANLARARO
INTEGRATSIYADAN FOYDALANISH ASOSLARI**

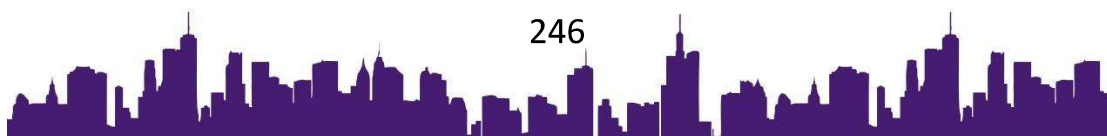
Shomaxsudova Diyora Dilshod Qizi

*Toshkent Kimyo xalqaro universiteti
"Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(Boshlang'ich ta'lim)" mutaxassisligi
2- bosqich magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatini rivojlantirishda fanlararo integratsiyadan foydalanishning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Tadqiqot jarayonida boshlang'ich ta'lim jarayonida turli fanlar o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlash o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodiy yondashuvi hamda muammoli vaziyatlarda samarali yechim topish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qilishi tahlil qilinadi. Maqolada integratsiyalashgan ta'limning didaktik imkoniyatlari, o'quvchilarning tasavvuri va ijodiy tafakkurini rivojlantirishdagi ahamiyati hamda boshlang'ich sinf darslarida qo'llanishi mumkin bo'lgan metodik yondashuvlar ko'rib chiqilgan. Shuningdek, fanlararo integratsiya asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning bilimlarni yaxlit tizimda o'zlashtirishiga, ularning ijodiy faolligi va o'quv motivatsiyasining ortishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari boshlang'ich ta'lim jarayonini samarali tashkil etishda integrativ yondashuv muhim pedagogik vosita ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: fanlararo integratsiya, boshlang'ich ta'lim, ijodiy qobiliyat, ijodiy tafakkur, integrativ ta'lim, ta'lim jarayoni.

Bugungi kunda ta'lim tizimini takomillashtirish, uning samaradorligini oshirish hamda o'quvchilarning intellektual va ijodiy salohiyatini rivojlantirish masalalari pedagogika fanining dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi shaxsning keyingi rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Mazkur davrda o'quvchilarning bilishga bo'lgan qiziqishi, mustaqil fikrlash ko'nikmalari hamda ijodiy faoliyatga moyilligi shakllana boshlaydi. Shu sababli boshlang'ich sinflarda ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, o'quvchilarni faollikka undaydigan, ularning tafakkurini kengaytiradigan va ijodiy imkoniyatlarini namoyon etishga xizmat qiladigan metod va yondashuvlardan foydalanish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim konsepsiyalarida o'quv jarayonini integrativ yondashuv asosida tashkil etish alohida ahamiyat kasb etmoqda. Fanlararo integratsiya o'quvchilarning bilimlarni alohida-alohida emas, balki o'zaro bog'liq tizim sifatida idrok etishiga imkon yaratadi. Natijada o'quvchilar turli fanlar

O'ZBEKISTON: ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI

doirasida olingan bilimlarni bir-biri bilan bog'lay oladi, ular asosida yangi g'oyalar ishlab chiqadi hamda muammoli vaziyatlarni ijodiy yondashuv asosida hal etishga o'rganadi. Bu jarayon o'quvchilarning tafakkurini faollashtirib, ularning tasavvur doirasini kengaytiradi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ijodiy faoliyat tabiiy ehtiyojlardan biri sanaladi. Ular turli topshiriqlarni bajarishda yangi fikrlar ilgari surishga, tasavvur asosida obrazlar yaratishga va mavjud bilimlardan o'ziga xos tarzda foydalanishga intiladi. Shu bois boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirish pedagogik faoliyatning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi. Ijodiy qobiliyatlarni shakllantirish esa faqatgina an'anaviy o'qitish usullari bilan chegaralanib qolmay, balki o'quv jarayoniga yangi pedagogik texnologiyalar va integrativ yondashuvlarni joriy etishni ham talab etadi. Fanlararo integratsiya boshlang'ich ta'lim jarayonida aynan shunday imkoniyatlarni yaratadi. Turli fanlarni o'zaro uyg'unlashtirish orqali o'quvchilarda bilimlarni yaxlit holda anglash ko'nikmasi shakllanadi. Masalan, ona tili, o'qish, tasviriy san'at, texnologiya yoki matematika fanlari o'rtasidagi integratsiya o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini, tasavvurini va ijodiy faoliyatini bir vaqtning o'zida rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunday yondashuv dars jarayonini yanada qiziqarli, mazmunli va samarali tashkil etishga yordam beradi. Shuningdek, integratsiyalashgan darslar o'quvchilarning faolligini oshirish, ularning o'quv jarayoniga nisbatan ijobiy munosabatini shakllantirish hamda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Integrativ yondashuv asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilar bilimlarni tayyor shaklda qabul qilish bilan cheklanib qolmaydi, balki o'z fikrlarini erkin bayon etish, turli g'oyalarni ilgari surish va muammolarni mustaqil hal etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa o'quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Pedagogika nazariyasida integratsiya tushunchasi turli fanlar o'rtasidagi mazmuniy, metodik va didaktik aloqalarni ta'minlash jarayoni sifatida talqin qilinadi. Bunday yondashuv ta'lim jarayonining uzviyligini ta'minlab, o'quvchilarning bilimlarni chuqurroq anglashiga yordam beradi. Shu bilan birga, integratsiya ta'lim mazmunini boyitib, o'quvchilarni turli nuqtayi nazardan fikrlashga o'rgatadi. Natijada o'quvchilarda ijodkorlik, tashabbuskorlik va mustaqil qaror qabul qilish kabi muhim kompetensiyalar shakllanadi. Bugungi kunda boshlang'ich ta'lim tizimida fanlararo integratsiyadan foydalanish masalasi ilmiy va metodik jihatdan tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Chunki zamonaviy jamiyat shaxsdan faqatgina bilimga ega bo'lishni emas, balki mavjud bilimlardan samarali foydalanish, yangi g'oyalar yaratish va ijodiy fikrlashni ham talab qiladi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatini rivojlantirishda fanlararo integratsiyadan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

O'ZBEKISTON: ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI

Mazkur maqolaning maqsadi boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish jarayonida fanlararo integratsiyaning nazariy asoslarini yoritish hamda uning ta'lim jarayonidagi pedagogik imkoniyatlarini tahlil qilishdan iborat. Shuningdek, maqolada integratsiyalashgan ta'limning o'quvchilarning ijodiy tafakkuri, mustaqil fikrlashi va bilish faolligini rivojlantirishdagi o'rni ochib beriladi.

Boshlang'ich ta'lim tizimida o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki aynan boshlang'ich maktab davrida o'quvchilarning bilish jarayonlari faol shakllanadi, ularning tasavvuri, tafakkuri va mustaqil fikrlash qobiliyati rivojlana boshlaydi. Bu jarayonda ta'limni samarali tashkil etish, o'quvchilarni faollikka undaydigan va ularning ijodiy salohiyatini ochib beradigan metodlardan foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi. Shunday metodlardan biri fanlararo integratsiya hisoblanadi. Fanlararo integratsiya ta'lim jarayonida turli fanlar o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlash orqali o'quvchilarning bilimlarni yaxlit tizimda o'zlashtirishiga yordam beradi. An'anaviy ta'limda fanlar ko'pincha alohida-alohida o'rganiladi, natijada o'quvchilar ularning o'zaro aloqasini to'liq anglab yetmasligi mumkin. Integratsiya esa bilimlarni bir butun tizim sifatida idrok etishga imkon yaratadi. Bu jarayonda o'quvchilar turli fanlarda o'rgangan bilimlarini o'zaro bog'laydi, ularni yangi vaziyatlarda qo'llashni o'rganadi hamda muammoli vaziyatlarga ijodiy yondashishga intiladi. Boshlang'ich sinflarda fanlararo integratsiya o'quvchilarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Masalan, ona tili va o'qish darslarini tasviriy san'at yoki texnologiya fanlari bilan uyg'unlashtirish orqali o'quvchilarning tasavvuri, nutq madaniyati va badiiy fikrlashi bir vaqtning o'zida rivojlanadi. Shuningdek, matematika darslarida mantiqiy topshiriqlarni tabiatshunoslik yoki texnologiya fanlari bilan bog'lash orqali o'quvchilar real hayotiy jarayonlar bilan tanishadi va bilimlarning amaliy ahamiyatini anglay boshlaydi. Bu esa o'quvchilarning dars jarayoniga qiziqishini oshiradi va ularni faol ishtirok etishga undaydi.

Fanlararo integratsiya jarayonida o'qituvchi darsni tashkil etishda turli metod va usullardan foydalanishi mumkin. Jumladan, muammoli vaziyat yaratish, ijodiy topshiriqlar berish, kichik guruhlarda ishlash, loyiha asosida o'qitish kabi metodlar o'quvchilarning ijodiy faoliyatini faollashtirishga xizmat qiladi. Bunday metodlar orqali o'quvchilar faqat tayyor bilimlarni o'zlashtirib qolmay, balki yangi g'oyalar ilgari surish, o'z fikrini asoslash va turli muammolarga mustaqil yechim topish imkoniyatiga ega bo'ladi. Masalan, integratsiyalashgan darslarda o'quvchilarga ma'lum bir mavzu asosida hikoya tuzish, rasm chizish, kichik sahna ko'rinishlarini tayyorlash yoki turli loyihalar ishlab chiqish kabi topshiriqlar berilishi mumkin. Bunday faoliyat turlari o'quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish bilan birga ularning kommunikativ ko'nikmalarini ham shakllantiradi. Shu bilan birga,

O'ZBEKISTON: **ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI**

integratsiyalashgan darslar o'quvchilarning bilimlarini mustahkamlash va ularni amaliy faoliyat bilan bog'lash imkonini yaratadi. Pedagogik tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, integratsiyalashgan ta'lim o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Chunki bunday yondashuv orqali o'quvchilar turli fanlar o'rtasidagi umumiylik va bog'liqlikni anglab yetadi. Bu esa ularning analitik va sintez qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi hamda murakkab masalalarni hal qilishda ijodiy yondashuvni shakllantiradi.

Boshlang'ich sinflarda fanlararo integratsiya quyidagi asosiy yo'nalishlarda amalga oshirilishi mumkin:

Mazmuniy integratsiya – turli fan mavzularini o'zaro bog'lash orqali yagona mazmuniy tizim yaratish;

Metodik integratsiya – dars jarayonida umumiy metod va usullardan foydalanish;

Faoliyatga asoslangan integratsiya – o'quvchilarni turli faoliyat turlariga jalb qilish orqali bilimlarni mustahkamlash.

Mazkur yo'nalishlar o'quv jarayonini yanada samarali tashkil etish imkonini beradi. Ayniqsa, faoliyatga asoslangan integratsiya o'quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki bunday yondashuv orqali o'quvchilar bilimlarni faqat nazariy jihatdan emas, balki amaliy faoliyat orqali ham o'zlashtiradi. Shuningdek, fanlararo integratsiya o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Integratsiyalashgan darslarda o'quvchilar turli fanlardan olgan bilimlarini birlashtirgan holda yangi xulosalar chiqarishga o'rganadi. Bu esa ularning tanqidiy fikrlashini rivojlantirib, muammolarni turli nuqtayi nazardan tahlil qilish imkonini yaratadi. Zamonaviy pedagogika fanida ijodiy qobiliyatni rivojlantirish ta'limning asosiy vazifalaridan biri sifatida qaraladi. Ijodiy qobiliyat deganda shaxsning yangi g'oyalar yaratish, mavjud bilimlarni o'ziga xos tarzda qo'llash hamda muammolarni noodatiy usullar orqali hal etish qobiliyati tushuniladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida bu qobiliyatni rivojlantirish esa o'qituvchining pedagogik mahorati va ta'lim jarayonini to'g'ri tashkil etishiga bog'liq. Integratsiyalashgan ta'lim jarayonida o'qituvchi o'quvchilarning individual xususiyatlarini ham hisobga olishi zarur. Har bir o'quvchi o'zining qiziqishi, qobiliyati va fikrlash uslubiga ega. Shu sababli dars jarayonida turli metod va topshiriqlardan foydalanish o'quvchilarning barcha imkoniyatlarini namoyon etishga yordam beradi. Ayniqsa, ijodiy topshiriqlar o'quvchilarning tasavvurini kengaytiradi va ularni yangi g'oyalar ishlab chiqishga undaydi.

Umuman olganda, fanlararo integratsiya boshlang'ich ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. U o'quvchilarning bilimlarni yaxlit holda anglashiga, mustaqil fikrlashiga va ijodiy faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, integratsiyalashgan ta'lim dars jarayonini qiziqarli va mazmunli tashkil etish

O'ZBEKISTON: ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI

imkonini yaratib, o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqishini yanada kuchaytiradi.

Boshlang'ich ta'lim tizimida o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish bugungi kunda ta'lim jarayonining eng muhim vazifalaridan biri sifatida qaralmoqda. Chunki zamonaviy jamiyat shaxsdan nafaqat mavjud bilimlarni o'zlashtirishni, balki ularni amaliy faoliyatda qo'llay olish, yangi g'oyalar yaratish hamda muammoli vaziyatlarga ijodiy yondasha olishni ham talab etadi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy salohiyatini rivojlantirish ta'lim jarayonini to'g'ri tashkil etish va samarali pedagogik yondashuvlardan foydalanish bilan bevosita bog'liqdir. Mazkur tadqiqot jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatini rivojlantirishda fanlararo integratsiyaning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilindi. O'rganishlar shuni ko'rsatdiki, fanlararo integratsiya o'quvchilarning bilimlarni yaxlit tizim sifatida idrok etishiga yordam beradi hamda turli fanlar o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni anglash imkonini yaratadi. Natijada o'quvchilar o'zlashtirgan bilimlarini yangi vaziyatlarda qo'llash, muammolarni tahlil qilish va ularga ijodiy yechim topish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, integratsiyalashgan ta'lim jarayonida o'quvchilarning faolligi sezilarli darajada oshadi. Bunday darslarda o'quvchilar faqat tinglovchi sifatida emas, balki faol ishtirokchi sifatida qatnashadi. Ular turli topshiriqlarni bajarish jarayonida o'z fikrlarini erkin ifoda etadi, yangi g'oyalar ilgari suradi hamda o'z bilimlarini mustaqil ravishda boyitishga harakat qiladi. Bu esa o'quvchilarning ijodiy tafakkuri, mustaqil fikrlashi va tasavvurini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, fanlararo integratsiya asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning o'quv jarayoniga bo'lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi. Chunki turli fanlarning o'zaro uyg'unligi dars jarayonini yanada mazmunli va qiziqarli tashkil etishga imkon beradi. O'quvchilar turli fanlardan olgan bilimlarini birlashtirib, ularni amaliy faoliyat bilan bog'lash imkoniyatiga ega bo'ladi. Natijada o'quv jarayoni yanada samarali va mazmunli tus oladi.

Fanlararo integratsiyaning yana bir muhim jihati shundaki, u o'quvchilarda tizimli fikrlashni shakllantirishga yordam beradi. O'quvchilar turli fanlarda o'rganilgan bilimlar o'rtasidagi umumiylik va farqlarni aniqlash orqali murakkab masalalarni tahlil qilishni o'rganadi. Bu jarayon ularning analitik va sintez qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi hamda ijodiy tafakkurning shakllanishiga zamin yaratadi. Shu bilan birga, integratsiyalashgan ta'lim o'qituvchidan yuqori darajadagi pedagogik mahoratni talab etadi. O'qituvchi darsni tashkil etishda o'quvchilarning yosh xususiyatlarini, qiziqishlarini va individual imkoniyatlarini hisobga olishi zarur. Turli metod va usullardan samarali foydalanish, ijodiy topshiriqlarni to'g'ri tanlash hamda o'quvchilarning mustaqil faoliyatini rag'batlantirish orqali ta'lim jarayonining samaradorligini yanada oshirish mumkin.

O'ZBEKISTON: ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI

Umuman olganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda fanlararo integratsiyadan foydalanish ta'lim jarayonini takomillashtirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Integratsiyalashgan yondashuv o'quvchilarning bilimlarni chuqurroq anglashiga, mustaqil fikrlashiga va ijodiy faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli boshlang'ich ta'lim tizimida fanlararo integratsiyaga asoslangan darslarni keng joriy etish, o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish hamda ta'lim jarayonini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2004. – 120 b.
2. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006. – 256 b.
3. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2006. – 192 b.
4. Ishmuhammedov R., Yuldashev M. Ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Nihol nashriyoti, 2013. – 280 b.
6. Hasanboyeva O., To'raqulov X., Hasanboyev J. Pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2011. – 424 b.
7. Musurmonova O. Pedagogik kompetentlik va innovatsion ta'lim. – Toshkent: Tafakkur, 2015. – 160 b.
8. Qodirov B.R. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2014. – 200 b.
9. Abduqodirov A.A. Ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2017. – 176 b.

